

**RANG BILDIRUVCHI SIFATLARNING LINGVISTIK VA
LINGVOMADANIY ASOSLARI.**

**ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ И ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВЫ
ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ, ОПИСЫВАЮЩИХ ЦВЕТ.**

**LINGUISTIC AND LINGUOCULTURAL FOUNDATIONS OF
COLOR ADJECTIVES.**

Kalendarova Laylo Kurbonbayevna

Urganch innovatsion universiteti magistranti.

Каландарова Лайло Курбанбаевна

магистрантка Ургенчского инновационного университета.

Kalendarova Laylo Kurbanbayevna

is a master's student at Urgench Innovative University.

Annotatsiya: Mazkur ish rang bildiruvchi sifatlarning lingvistik va lingvomadaniy asoslarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda rang sifatlarning til tizimidagi o'rni, ularning semantik xususiyatlari, leksik-grammatik imkoniyatlari hamda nutqdagi funksional qo'llanilishi yoritiladi. Shuningdek, rang bildiruvchi sifatlarning milliy tafakkur, madaniyat, urf-odat va an'analar bilan bog'liqligi lingvomadaniy jihatdan izohlanadi. Rang nomlarining xalq mentaliteti, ramziy ma'nolari va madaniy kod sifatidagi ahamiyati misollar asosida ochib beriladi. Turli ranglarning ijobiy yoki salbiy konnotatsiyaga ega bo'lishi, ularning badiiy matn, frazeologiya va xalq og'zaki ijodidagi o'rni alohida tahlil qilinadi. Ushbu ish tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik va filologiya yo'nalishlarida tahsil olayotgan talabalar hamda tadqiqotchilar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit soʻzlar: rang bildiruvchi sifatlar, lingvistik tahlil, lingvomadaniyat, semantika, madaniy kod, milliy tafakkur, ramziy maʼno, konnotatsiya, badiiy matn, til va madaniyat munosabati.

Аннотация: Данная работа посвящена анализу лингвистических и лингвокультурных основ цветowych прилагательных. В исследовании освещается роль цветowych прилагательных в языковой системе, их семантические свойства, лексические и грамматические возможности, а также функциональное использование в речи. Кроме того, с лингвокультурной точки зрения объясняется связь цветowych прилагательных с национальным мышлением, культурой, обычаями и традициями. На примерах раскрывается значение названий цветowych как народного менталитета, символических значений и культурного кода. Отдельно анализируются положительная или отрицательная коннотация различных цветowych, их роль в художественных текстах, фразеологии и народных устных произведениях. Результаты исследования показывают, что цветowych прилагательные являются не только языковой единицей, но и важным инструментом для отражения культурных и духовных ценностей. Данная работа имеет теоретическое и практическое значение для студентов и исследователей, обучающихся в области лингвистики, лингвокультурологии и филологии.

Ключевые слова: цветowych прилагательные, лингвистический анализ, языковая культура, семантика, культурный код, национальная идеология, символическое значение, коннотация, литературный текст, взаимосвязь языка и культуры.

Abstract: This work is devoted to the analysis of the linguistic and linguocultural foundations of color adjectives. The study highlights the role of color adjectives in the language system, their semantic properties, lexical and grammatical capabilities, and functional use in speech. Also, the connection of

color adjectives with national thinking, culture, customs and traditions is explained from a linguocultural perspective. The significance of color names as a folk mentality, symbolic meanings, and cultural code is revealed on the basis of examples. The positive or negative connotation of different colors, their role in artistic texts, phraseology, and folk oral works are analyzed separately. The results of the study show that color adjectives are not only a linguistic unit, but also an important tool for reflecting cultural and spiritual values. This work is of theoretical and practical importance for students and researchers studying in the fields of linguistics, linguocultural studies, and philology.

Keywords: color adjectives, linguistic analysis, linguistic culture, semantics, cultural code, national ideology, symbolic meaning, connotation, literary text, relationship between language and culture.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni o'rganish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Til nafaqat aloqa vositasi, balki xalqning tarixiy tajribasi, milliy tafakkuri, dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi murakkab tizimdir. Shu jihatdan til birliklarini, xususan, sifat turkumiga mansub rang bildiruvchi so'zlarni lingvistik va lingvomadaniy aspektlarda tadqiq etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Rang bildiruvchi sifatlar inson atrof-muhitni idrok etishi, voqelikni baholashi va tasvirlashi jarayonida muhim o'rin tutadi. Rang tushunchasi til orqali nafaqat predmet va hodisalarning tashqi belgilarini ifodalash, balki inson ongida shakllangan ramziy va emotsional ma'nolarni yetkazish vazifasini ham bajaradi. Har bir rang muayyan madaniy muhitda o'ziga xos ma'no va konnotatsiyaga ega bo'lib, u xalqning urf-odatlarini, diniy qarashlari, estetik didi hamda ijtimoiy hayoti bilan chambarchas bog'liqdir. Masalan, ayrim ranglar poklik, baxt va ezgulik timsoli sifatida talqin qilinsa, boshqalari g'am, xavf yoki motam bilan bog'lanadi. Bu holat rang bildiruvchi sifatlarning

lingvomadaniy mazmunini chuqurroq tahlil qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Lingvistik nuqtayi nazardan rang bildiruvchi sifatlar leksik-semantik jihatdan boy, ko'p ma'noli va stilistik imkoniyatlarga ega birliklar hisoblanadi. Ular badiiy matn, publitsistik va og'zaki nutqda tasviriylkni kuchaytirish, obrazlilikni oshirish hamda muallif munosabatini ifodalashda faol qo'llaniladi. Ayniqsa, frazeologik birliklar, maqol va matallarda rang nomlarining ramziy ma'noda ishlatilishi til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro aloqani yaqqol namoyon etadi. Mazkur tadqiqot rang bildiruvchi sifatlarning til tizimidagi o'rni, ularning semantik, stilistik va funksional xususiyatlarini aniqlash, shuningdek, ranglar orqali ifodalanadigan milliy-madaniy mazmunni ochib berishga qaratilgan. Ish natijalari rang bildiruvchi sifatlarning nafaqat grammatik va leksik birlik sifatidagi ahamiyatini, balki ularning madaniy tafakkur va ma'naviy qadriyatlarni aks ettiruvchi vosita ekanini asoslab beradi.

Asosiy qism. Rang bildiruvchi sifatlar til tizimida muhim leksik-semantik guruhni tashkil etib, borliqni idrok etish va uni til orqali ifodalashda alohida ahamiyatga ega. Ular predmet va hodisalarning tashqi belgisini ko'rsatish bilan birga, nutqda baholovchi, emotsional-ekspressiv hamda ramziy vazifalarni ham bajaradi. Shu bois rang bildiruvchi sifatlarni lingvistik va lingvomadaniy jihatdan o'rganish ularning mazmun-mohiyatini chuqurroq anglash imkonini beradi. Avvalo, rang bildiruvchi sifatlarning lingvistik xususiyatlariga to'xtaladigan bo'lsak, ular sifat so'z turkumining asosiy turlaridan biri bo'lib, predmetning doimiy belgisini ifodalaydi. O'zbek tilida rang bildiruvchi sifatlar asosiy va hosila shakllarda uchraydi: oq, qora, qizil, ko'k, sariq kabi sodda birliklar bilan bir qatorda oqish, qoramtir, qizg'ish, ko'kimtir singari hosila va darajalanish xususiyatiga ega shakllar ham mavjud. Bu holat rang sifatlarning til tizimida semantik nozikliklarni ifodalashdagi imkoniyatlarini ko'rsatadi. Rang bildiruvchi sifatlar ko'p ma'nolilik xususiyatiga ham ega. Ular nutqda bevosita rangni bildirishi bilan birga, ko'chma ma'nolarda ham keng qo'llaniladi. Masalan, oq yo'l, qora kun, ko'ngli qora, yuzim oq bo'ldi kabi

birikmalarda rang soʻzlari toʻgʻridan-toʻgʻri rangni emas, balki axloqiy, ijtimoiy yoki ruhiy holatni ifodalaydi. Bu esa rang bildiruvchi sifatlarning semantik imkoniyatlari naqadar keng ekanini tasdiqlaydi. Ayniqsa, frazeologik birliklarda rang nomlarining ramziy maʼnoda qoʻllanishi tilning obrazlilik darajasini oshiradi. Lingvomadaniy nuqtayi nazardan rang bildiruvchi sifatlarning xalqning milliy tafakkuri, tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlari bilan uzviy bogʻliqdir. Har bir rang muayyan madaniy muhitda oʻziga xos ramziy maʼnoga ega boʻladi. Oʻzbek xalq madaniyatida, masalan, oq rang poklik, halollik, ezgulik va yaxshilik timsoli sifatida talqin qilinadi. Shu bois oq niyat, oq yuz, oq yoʻl kabi iboralar ijobiy maʼnoga ega. Aksincha, qora rang koʻpincha gʻam, tashvish, baxtsizlik yoki salbiy holatlar bilan bogʻlanadi. Biroq ayrim hollarda qora rang kuch-qudrat yoki jiddiylik ramzi sifatida ham ishlatilishi mumkin. Bu esa ranglarning maʼnosi mutlaq emas, balki kontekst va madaniy qarashlarga bogʻliq ekanini koʻrsatadi. Rang bildiruvchi sifatlarning lingvomadaniy xususiyatlari xalq ogʻzaki ijodi namunalari — maqol, matal, topishmoq va ertaklarda ayniqsa yorqin namoyon boʻladi. Masalan, maqollarda ranglar orqali hayotiy tajriba, axloqiy meʼyorlar va ijtimoiy munosabatlar ifodalanadi. Badiiy adabiyotda esa rang sifatlari tasviriylikni kuchaytirish, obrazning ruhiy holatini ochib berish hamda muallifning estetik munosabatini ifodalash vositasi sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, rang bildiruvchi sifatlarning madaniy kod sifatidagi ahamiyati ham alohida eʼtiborga loyiq. Ranglar orqali millatga xos dunyoqarash, qadriyatlar tizimi va estetik did aks etadi. Turli xalqlarda bir xil rang turlicha maʼnoni anglatishi mumkinligi ranglarning lingvomadaniy tabiatini yaqqol namoyon etadi. Shu sababli rang bildiruvchi sifatlarni qiyosiy-lingvomadaniy jihatdan oʻrganish tillararo va madaniyatlararo muloqotda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Rang bildiruvchi sifatlarning til tizimida muhim oʻrin egallab, insonning borliqni idrok etishi va uni til orqali ifodalashida asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot jarayonida rang sifatlarning lingvistik va

lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilinib, ularning nafaqat predmet va hodisalarning tashqi belgisini ifodalashi, balki chuqur semantik, emotsional hamda ramziy ma'nolarga ega ekanini aniqlandi. Rang bildiruvchi sifatlarning ko'p ma'noliligi va ko'chma ma'noda qo'llanilishi tilning obrazlilik va ifodaviy imkoniyatlarini boyitadi. Tadqiqot natijalari rang sifatlarning xalqning milliy tafakkuri, tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlarini bilan chambarchas bog'liq ekanini ko'rsatdi. Har bir rang muayyan madaniy muhitda o'ziga xos konnotatsiyaga ega bo'lib, u ijobiy yoki salbiy baholovchi ma'nolarni ifodalashi mumkin. Ayniqsa, rang bildiruvchi sifatlarning frazeologik birliklar, maqol va matallar hamda badiiy adabiyotdagi qo'llanilishi ularning madaniy kod sifatidagi ahamiyatini yaqqol namoyon etadi.

Xulosa qilib aytganda, rang bildiruvchi sifatlarning til va madaniyat o'rtasidagi uzviy aloqani ifodalovchi muhim lingvistik birlik bo'lib, ularni lingvomadaniy aspektida o'rganish tilshunoslik fanining dolzarb masalalaridan biridir. Ushbu mavzu bo'yicha olib borilgan tahlillar rang sifatlarning semantik va madaniy imkoniyatlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi hamda keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

Karimov Sh. O'zbek tilining leksikologiyasi. – Toshkent: Fan, 2015.

Mahmudov N., Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi masalalari. – Toshkent: Akademiya nashri, 2018.

Safarov Sh. Lingvomadaniyatshunoslik asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.

Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek tili. Leksikologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2014.

Telia V.N. Lingvokul'turologiya. – Moskva: Nauka, 1996.

Vorobyov V.V. Lingvokul'turologiya: teoriya i metod. – Moskva: RUDN, 2008.

Maslova V.A. Lingvokul'turologiya. – Moskva: Akademiya, 2001.

O'zbek xalq maqollari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2010.

Iskandarova Sh. Badiiy matn va rang semantikasi. – Toshkent: Fan, 2019.

O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006.